

**Псевдо Лонгин, *За возвишеноста*. Превод од старогрчки,
белешки и коментари Весна Томовска – Митровска.
Предговор Иван Цепароски. Скопје, Магор, 2004.**

Светлана Кочовска
kocovskas@yahoo.com

Патувањето на ракописот на дело од антички автор низ вековите нужно подразбира оддалечување од првичниот облик на текстот и толку негови преобразби, колку што постојат преписи и изданија на делото. Овие преобразби на делото на секој антички автор претставуваат мета-текстови создадени од помалку или повеќе совесни мета-автори, кои во помала или поголема мера се детерминирани од идеологијата и од културата на своето време. Почитта кон автор на дело чијшто автограф е неповратно изгубен подразбира задлабочена филолошка работа, којашто ќе има за цел да се дојде што е можно поблиску до она што авторот навистина го напишал. Од друга страна, крајната цел на превод на дело од антички автор е овозможување на средба на реципиентот со текст стар околу две илјадалетија. Во таа смисла, преводот на дело од класичен јазик се вреднува според тоа во колкава мера ја исполнил таа цел, односно во колкава мерка преку експликативниот апарат му овозможил на упатениот и на помалку упатениот читател да се соочи со текст создаден во еден поинаков историски и мисловен контекст. Преводот од старогрчки на македонски јазик на анонимниот спис *За возвишеноста* изработен од Весна Томовска-Митровска, како превод кој во преводната пракса на дела од класични јазици би требало да претставува стандард, заслужува особено внимание.

Возвишеноста, којашто се врзува за λόγος, како категорија според која се вреднува едно книжевно дело, за првпат во хеленската реторика и поетика се јавува во списот на Псевдо Лонгин. Иако возвишеноста којашто се состои во високиот и извонреден израз е природна дарба, елементите на изразот можат да се согледаат единствено преку вештината. Постојат пет извори на возвишеност: [1] способност да се дојде до некоја голема мисла, [2] можност да се има силно и вдахновено чувство, [3] вештина во градењето на фигури на мислите и фигури на говорот, [4] отмен говор (кој се состои од внимателниот избор на зборовите, од употребата на тропи и од дотераниот израз) и [5] состав на зборовите (гл. 8). Иако, првите два извора се вродени, а останатите три се должат на вештината, *душата треба постојано да се храни со велики мисли и постојано да се одржува во некаква состојба на бременост од благородна вдахновеност* (гл. 9, 1, 3, 50 стр. во преводот на Томовска-Митровска). До возвишеност водат и подражавањето на големите писатели и поети и соперничењето со нив. Човек треба да твори според впечатокот добиен од убавите карактери, убавата обработка и убавите облици, а освен тоа, треба постојано да се прашува како истото би го кажале Хомер, Платон, Демостен или Тукидид, или барем со колкаво внимание би го ислушале тоа што го говориме. Разгледувајќи го подробно секој од петте извори, авторот на списот приведува цитати

од хеленската книжевност, со цел да укаже на грешките или на примерите за возвишеност. За голем дел од овие цитати, тој е единствениот извор.

Списот *За возвишеноста*, веднаш по *Поетиката* и *Реториката* на Аристотел, е следниот неодминлив извор за проучување на античката поетика и реторика. Со објавувањето на неговиот француски превод во доцниот XVII век, се развива култ кон возвишеноста, којшто ќе изврши огромно влијание врз развојот на естетиката, стилистиката и книжевната теорија и критика. Во таа смисла, објавувањето на македонскиот превод на списот е значајно само по себеси. Од друга страна, сериозноста и совесноста во преведувачкиот пристап, наполно соодветствуваат на она што се очекува од превод на дело од антички автор.

Сериозноста во преведувачкиот пристап и одговорноста кон авторот на списот пред сè се гледа во грижата на преведувачот да го постави текстот на изворникот, којшто ќе биде предмет на неговиот превод. Оваа постапка ја открива преведувачката свест за долговековното патување на секој текст на античко дело. Сериозната филолошка работа наложува споредување и консултирање на повеќе изданија на изворниот текст, критичко разгледување на различните емендации и интерполации, при што преведувачот ќе изгради став и ќе направи избор според сопственото убедување. Овој превод е изработен врз основа на критичкото издание на Прикард, при што е запазена конвенционалната пагинација, а консултирани се и други изданија (стр. 24). Почитта кон авторот на изворникот се гледа и во предочувањето пред читателот на повеќето варијанти кои се сретнуваат во ракописите на текстот, со нужно образложение зошто ја прифатил варијантата којашто му изгледала поверојатна (стр. 33, белешка 5; стр. 44, белешка 30). Сите дополнувања на текстот од ракописите направени од подоцнежните издавачи и сите лакуни во текстот, во преводот се коректно графички означени. Деловите пак, кои во критичкото издание користено при изработка на преводот се издвоени во загради, доследно во однос на користеното издание, во македонскиот превод се исто така графички посочени.

Особена доблест на преводот претставуваат и дообјаснувањата на преводот на некој збор или оригиналните грчки облици дадени во истата морфолошка состојба, во која стојат и во изворниот текст, веднаш зад понудениот превод. Овој слој на текстот не претставува само олеснување за читателот, туку, во отсуство на можност за издавање на паралелни изданија, им овозможува на знајците полесно да ги анализираат преводните решенија. Експликативниот апарат содржи и бројни и разновидни белешки, релевантни за восприемањето на текстот. Посебно внимание заслужуваат белешките, кои ги посочуваат местата во кои се говори за истиот предмет во делата на Квинтилијан - *За образованието на говорникот*, Аристотел - *Реторика*, Хоратиј - *За поетската уметност* и Такит - *Разговор за говорниците*. Овие белешки може да бидат од голема полза при проучувањето на античката реторика и поетика. Овој слој на текстот содржи и објаснувања, кои се однесуваат на игрите на зборови (стр. 42, белешка 22), алузиите (стр. 66, белешка 67), значењето на фигурите и на уште безброј други информации нужни за рецепција на текстот. Цитатите од автори кои се наведуваат во расправата се преземени од постојните преводи на македонски јазик или се направени од авторот на преводот. На некои места, преведувачот сосем оправдано прилагодува стихови преземени од постојните преводи, со цел парадигмата дадена од Псевдо Лонгин да биде поилустративна. Овие стихови во текстот на преводот се посебно означени (стр. 74, 94).

Различната синтактичка структура на старогрчкиот и македонскиот јазик честопати претставува проблем за преведувач, кој настојува доследно и прецизно да го пренесе изразот на авторот, којшто го преведува. Елиптичниот израз, иако е сосем јасен за оној којшто го чита текстот на оригиналот, пренесен на јазикот на кој се преведува може да стане неразбирлив. Овој проблем во преводот е надминат со проширувања и дополнувања во текстот на преводот кои не се инкорпорирани во самиот текст на преводот (што е вообичаено во преводите на дела од класични јазици), туку се посебно графички издвоени. На овој начин преведувачот ја пренесува автентичноста на јазичниот израз на античкиот автор, а во исто време ја отстранува можноста преводот да биде неразбирлив.

Особена доблест на преводот претставува начелото секој грчки збор да се преведе со соодветен македонски. Додека во преводите на делото на сродните словенски јазици се избира полесната преводна постапка, па се нудат тавтолошки преводни решенија (патос, патетично, фантазија, идолопеја, мимеса) или латински обрасци (инвенција, стил, афект, имитација, композиција, емотивно), македонскиот превод нуди соодветни словенски решенија: чувство / чувственост / чувствителен / чувствена состојба, замислување / замисла, правење сликички, подражавање, изнаоѓање, израз, состав / распоред / редослед итн. Исклучок од ова начело претставуваат имињата на фигурите, кои се транскрибирани, но секогаш објаснети во белешка. Покрај транскрибираното име на фигурата, освен оригиналниот грчки облик, посочен е и латинскиот адекват, што може да биде особено полезно за компаративна анализа на фигурите во хеленската и римската реторика. Исклучоците реторско (место) и реторска (вештина) се сосем оправдани поради дистинкцијата којашто се прави помеѓу ретор (говорник, но и учител по реторика, како вештина со свои начела) и говорник/беседник.

Од особено значење за вредноста на ова издание на издавчката куќа „Магор“ е предговорот на Иван Џепароски *Возвишеноста/возвишеното во списот на Лонгин/Псевдо Лонгин* (5-17 стр.), кој содржи значајни информации за самото дело, како и за неговото влијание врз естетиката низ вековите, од Едмунд Берк, преку Имануел Кант, па сè од Жан-Франсоа Лиотар. Особено е нагласено значењето на списот како еден од клучните теоретски архе-текстови за возвишеното како естетичка категорија. Грижливият однос кон читателот авторот на преводот Весна Томовска – Митровска го покажува и со својата уводна реч кон самиот текст: *За авторот на возвишеноста* (21-25 стр.), во кој расветлува низа прашања врзани за авторството на списот и за неговото датирање, а подробно ја образложува и својата преводна постапка.

Конечно, македонскиот превод на списот *За возвишеноста*, поради филолошката стручност, сериозност и совесност со коишто е изработен, би требало да претставува пример во преведувањето на дела од класични јазици.